

Meerzijdige partijdigheid in een opvangcentrum voor vrouwen

"Incest? Help, de moeder is de vader!" Deze niet uit de lucht gegrepen hartekreet van verontruste hulpverleners geeft het thema aan van een praktijkverhaal uit een centrum voor Algemeen Welzijnswerk, meer bepaald een centrum voor opvang van vrouwen. Daarmee wordt voor de derde keer de toepasbaarheid van de "contextuele hulpverlening" geïllustreerd in de thuislozenzorg. De case-beschrijving van Anne Demuyser toont de moeizame, maar enig mogelijke weg naar emancipatie van een vrouw, die zich erg getekend in een opvangcentrum laat opnemen. Ook de hulpverleners moeten door hun vooroordelen heen. De tweede – meer theoretische – bijdrage van Ann Van De Voorde verduidelijkt dat de emancipatie van beiden – hulpvrager en hulpverlener – gediend wordt door het concept, de houding én de techniek van de contextuele therapie. Omdat de resultaten motiverend werken publiceren we graag ook reacties of bedenkingen uit andere centra. Alert tot dienst van het werkveld.

Een echt doorslechte vrouw.

A. werd opgenomen in het Vrouwenopvangcentrum (VOC) na een hevige crisis binnen de relatie met haar bijzit R. Het bekend raken van 1 jaar seksueel misbruik van haar kinderen (Bart 13 j. en Tinneke 11j.) uit haar eerste huwelijk met J., lag aan de basis van die opname.

Zij werkte passief en actief mee aan het misbruik, steeds in bedronken toestand. A. stelde zich sterk afhankelijk op ten aanzien van R. Ze werd meermaals door hem bedreigd en mishandeld en was ontzettend bang van hem.

De opname in het VOC was – wat haar zelf betreft – haar eerste contact met de hulpverlening. Nu wordt incest door onze samenleving zo uitermate als slecht gecatalogiseerd, dat ook hulpverleners de meeste moeite hebben om er emotioneel afstand van te nemen.

Het taboe op en de afkeer van moeder-kind incest is nog veel sterker bij het overgrote deel van de bevolking. In de literatuur verschijnt er vrijwel niets omtrent deze vorm van incest, waarschijnlijk omwille van de emotioneel zware geladenheid van de problematiek, die heel wat weerstanden oproept, ook bij hulpverleners. We registreren reacties als: "Een moeder kan haar kind dit toch niet aandoen! We hebben hier te maken met een doorslechte vrouw".

Dergelijke reacties zijn begrijpelijk, omdat ook de hulpverlener een produkt is van de maatschappij, waar hij deel van uitmaakt. Maar er worden in die samenleving nu eenmaal taken verdeeld. Daarom is het aan de rechter om te oordelen en eventueel te veroordelen bij overtredingen van de samenlevingsregels. Terwijl de hulpverlener wordt betaald om hulp te verlenen. Dat gebeurt vanuit een andere rationaliteit.

Sociale Gezondheidszorg Oost-Vlaanderen, 16 Berlaarse uitbaters van kampeertreinen, Riso Oost-Vlaanderen, het lokale Riso-steunpunt AWD en de vormingsinstelling Stadsland. Bij deze gelegenheid verklaarden een afgevaardigde van zowel dhr. Jan Peeters, Staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie, en Dhr. Leo Peeters, Vlaams Minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Huisvesting en Stedelijk Beleid, zich akkoord om een intentieverklaring te ondertekenen.

In Stekene werd de afsprakennota ook na lokaal overleg, in april '96 geconcretiseerd (9). Op vrijdag 3 mei werd deze afsprakennota, onder massale belangstelling, door de lokale partners in de cantine van camping de Vlaskaard ondertekend. Ook de meerderheid van de bewoners ondertekende deze afsprakennota. Tijdens deze plechtigheid ondertekenden zowel Vlaams Minister Leo Peeters als een afgevaardigde van de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie een 'intentieverklaring'. In deze intentieverklaringen stelden ze dat ze binnen het kader van de decreten en wetten willen zoeken naar humane oplossingen. Dat ze de via het project ontwikkelde samenwerking positief evalueren en dat ze binnen de mogelijkheden van hun bevoegdheden de nodige inspanningen zullen leveren om kwalitatieve oplossingen te helpen realiseren. In beide gemeenten zal het 'lokaal overleg' bestaande uit een afvaardiging van de gemeente, het OCMW, het opbouwwerk en de vormingsinstelling Stadsland de voortgang van de afsprakennota en de lokale vertalingen nauwgezet bewaken en indien nodig bijsturen.

Veel werk voor de boeg

Ruim een jaar na de start van het project 'Wonen op campings in Oost-Vlaanderen' kunnen al concrete resultaten worden voorgelegd. Er is een praktijkgericht model van aanpak ontwikkeld, gedragen door alle lokale en diverse bovenlokale partners. In twee gemeenten (Berlare en Stekene) is het model reeds operationeel en het lokaal overleg bewaakt de voortgang van het dossier. Mede onder impuls van het project stond campingwonen als punt op de agenda van de Interministeriële Conferentie Armoedebestrijding, werd op Vlaams niveau een minister aangeduid die verantwoordelijk is voor de coördinatie op Vlaams niveau en is er een ad hoc werkgroep campingwonen opgericht in de schoot van de VICA. De minister van Huisvesting werkte binnen zijn bevoegdheden reeds een aantal concrete steunmaatregelen uit. Ook vanwege de Provincie Oost-Vlaanderen kwam er daadwerkelijke steun. Op 15 mei '96 wordt een provinciaal medewerker aangesteld die het campingdossier de komende jaren op de voet moet volgen. En campinggemeenten krijgen, onder nog nader te bepalen modaliteiten, dit jaar 300.000 frank om de noodzakelijke woonbemiddeling op poten te zetten.

Ondanks deze positieve tussentijdse balans wachten een aantal randvoorwaarden nog op realisering.

Meer potentiële partners (bv. ruimtelijke ordening) moeten het voorgestelde werkmodel aanvaarden. Bijkomende steunmaatregelen en incentives vanwege de hogere overheid blijven noodzakelijk. Het overleg en de coördinatie tussen de verschillende departementen en dit op de verschillende beleidsniveaus moet geoptimaliseerd worden. Iedereen moet zijn (vrijwillig) aangegeven engagementen consequent uitvoeren en de oplossingen binnen het vooropgestelde tijdschema (eind 1999) realiseren. De noodzakelijke kwaliteitsbewaking op de terreinen (bv. brandveiligheid...) moet gegarandeerd blijven. Het wettelijk kader moet het uitgangspunt blijven en extra ondersteuning voor woonbemiddeling, start provinciale ondersteuningscel, bewonersondersteuning... is noodzakelijk om te voorkomen dat het probleem niet naar andere (Oost-)Vlaamse terreinen verschuift. Dé grote toetssteen voor het al dan niet slagen van het project is de realisering van de voorziene oplossingspistes (herhuisvesting en gedifferentieerde woonvormen op de terreinen) binnen de afgesproken termijn: 31 december 1999. Cruciaal is inderdaad dat de bewoners kwalitatieve woonoplossingen aangereikt krijgen die beantwoorden aan hun woonwensen en -behoeften.

Voor wie (nog) meer wil: Een actuele literatuurverwijzing.

1. Wonen op wielen. Colloquium over de vaste bewoning van kampeertreinen en weekendverblijven door financieel zwakkeren, d.d. 17 juni 1994. Een organisatie van Riso Vlaams Brabant.
2. Algemeen Verslag over de Armoede, in opdracht van de Minister van Sociale Integratie, gerealiseerd door de Koning Boudewijnstichting i.s.m. ATD Vierde wereld de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten, 1994.
3. Wonen en leven op een camping in de provincie Antwerpen, onderzoek uitgevoerd in opdracht van het provinciebestuur van Antwerpen door Lydie Siersack, juli 1995.
4. Wonen op wielen. Workshop over de juridische aspecten van campingbewoning, 27 oktober 1995. Een organisatie van de Werkgroep Campingbewoning en Universitaire Instelling Antwerpen.
5. De kwaliteiten van het caravanwonen. Fragmenten uit bewonersbijeenkomsten in 1995 te Berlare, Stekene en Temse. Onderdeel documentatiemap studiedag 'Caravanwonen. Uitdoven en zoeken naar een nieuw begin' d.d. 1 maart 1996. Een organisatie van Riso Oost-Vlaanderen.
6. Wonen op campings en weekendverblijven in Oost-Vlaanderen. Een inventarisatie 1 maart 1996. Steunpunt Huisvesting Kansarmen – Riso Oost-Vlaanderen.
7. Wonen op terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven. Start van een aanpak. Prototype voor een afsprakennota uitbaters/bewoners/beleid, Riso Oost-Vlaanderen oktober '95.
8. Berlare, project permanent verblijf in caravan en chalet. Bijblad afsprakennota. Concretisering bij het prototype van afsprakennota van okt. '95, februari '96.
9. Wonen op terreinen voor openluchtrecreatieve verblijven. Afsprakennota uitbaters, bewoners, beleid. Gemeente Stekene, april '96.

Het monster ontmonteren.

A. meldde zich in een acute crisissituatie aan en schreeuwde om hulpverlening. Het is dan aan de hulpverlener om zich van de omstandigheden "los te maken". Ook wij ervoerenaanvankelijk een zekere weerstand bij deze hulpvraag. We moesten beseffen dat onze opdracht om "de dader" te begeleiden dan heel moeilijk uit te voeren werd. Het bewustzijn over A.'s persoon werd op dat ogenblik immers verengd tot alleen "daderschap". Het is moeilijk om meer in deze vrouw te zien dan "de dader". Zij is a.h.w. alleen maar dader. Wij probeerden haar te "ontmonteren", zodat we haar en de kinderen recht aandeden en adequaat konden helpen, zodat we op haar schreeuw om hulp konden ingaan.

Vanuit contextuele methode, konden wij gelukkig naast het "dader-zijn" gaandeweg ook de totale A. als mens zien, zonder het gebeuren te minimaliseren. A. minimaliseerde de feiten ook zelf niet, maar verwachtte van ons wel begrip voor de situatie, en zeker geen "verbloeming" van de zaak. Na 1 jaar intensieve residentiële begeleiding, met vallen en opstaan, kwamen wij tot de verbijsterende – maar achteraf begrijpelijke – vaststelling dat het incestslachtoffer van weleer, de dader van vandaag werd! Deze bijdrage is een weergave van een voor alle betrokken partijen bevredigende begeleiding.

Haar verhaal doen.

A. kwam in OAZE aan als een hoopje menselijke miserie, in bedronken toestand. Het contact werd zeer vlot gelegd, omdat één begeleidster destijds als opvoedster werkte in de leefgroep van een MPI, waar A.'s kinderen tijdens de week verbleven. A. bleek een volkse, ietwat naïeve vrouw, die zich zeer makkelijk op sleeptouw liet nemen door mannen. Mannen die hoogstwaarschijnlijk zélf emotionele kwetsuren hadden opgelopen. A. had het zeer moeilijk in het begin van de opname-periode. Te pas en te onpas wou ze haar verhaal over het incestgebeuren kwijt. Wij gaven haar de gelegenheid om zoveel als nodig over de zaak te kunnen praten, zonder haar onmiddellijk te veroordelen, zonder de feiten te minimaliseren of goed te praten. A., die vol schuldgevoelens zat, was er ons dankbaar voor.

Van bij de opname hielden wij rekening met A.'s eigen voorgeschiedenis. Vrij snel vertrouwde zij ons toe, zélf het slachtoffer van incest (door vader) te zijn geweest. Dit was tot nog toe een goed bewaard verdrietig geheim. Wij gaven haar veel erkenning voor al hetgene zij voor haar ouders en het gezin deed. Door haar toedoen viel deze familie niet uit elkaar (uitlekken incest). A. is tot op vandaag trouwens loyaal aan haar beide ouders; ze draagt op haar eigen specifieke manier zorg voor hen. Jegens vader koestert ze geen noemenswaardige wrok, de vertrouwensband bleef min of meer overeind. Ze verzwijgt de incest angstvallig uit loyaliteit aan hem én uit zorg voor haar moeder. Ze wil niet dat haar moeder (alcoholiste) lucht krijgt van de zaak, uit vrees dat ze zwaar zou beginnen drinken.

Meerzijdig partijdig.

Naast het erkennen van de zorg voor haar ouders, broer en zussen en haar zorg voor de eigen kinderen (niettegenstaande het seksueel misbruik hadden beide kinderen een sterke, affectieve band met hun moeder), namen we na de opname een meerzijdige partijdige houding aan. We probeerden om achter ieder betrokken persoon te gaan staan. Hiervoor analyseerden wij zeer nauwgezet de voorgeschiedenis van A.'s ouders, hun echtelijke relatie, de relatie tussen de kinderen t.o.v. hun ouders en t.o.v. elkaar, de relatie tussen A. en de vader van hun kinderen, zijn actuele relatie met zijn kinderen, de relatie tussen A. en haar bijzit en uiteindelijk hun relatie t.o.v. Bart en Tinneke. Een hele klus, maar voor ons als hulpverleners broodnodig om deze moeilijke situatie zo volledig mogelijk te kunnen begrijpen. We konden die klus klaren, omdat we geloven dat ieder individu deel uitmaakt van een subtiel en complex geheel van wederzijdse beïnvloeding. Slechts als je op die manier iedereen recht doet, kom je vooruit binnen je begeleiding. De andere partijen hoeven hiervoor niet lijfelijk in je VOC aanwezig te zijn. Het is voldoende dat je ze betreft binnen je begeleiding. Zo word je als hulpverlener niet meegezogen door de gevoelens voor de cliënt die op jou een beroep doet. Dit heeft als resultaat dat je de zaken vanop een emotioneel-veiliger afstand kan benaderen. We konden A. beter begrijpen, zonder de feiten te minimaliseren. Door A.'s levensloop en de patronen die hiermee samengaan te bekijken doorheen de tijd, de generaties en de relaties, verstaan we het onverstaanbare. Dezelfde nefaste patronen herhaalden zich keer op keer. Ook binnen haar huwelijk en binnen haar tweede relatie liet zij zich door haar partners mishandelen en seksueel misbruiken. Als antwoord hierop begon A., net als haar moeder overmatig te drinken. Alle grenzen vervaagden gaandeweg. Het ging van kwaad tot erger in haar leven. Binnen A.'s belevingswereld is het ene een natuurlijk gevolg van het andere. Haar tolerantie t.o.v. in onze ogen niet tolereerbare zaken nam gaandeweg toe. Alles verloopt procesmatig, tot op een dag het onmogelijke mogelijk wordt. De cirkel is rond.

Emancipatorisch proces.

Na een tweetal maanden klapte A. volledig dicht. Het contact met haar verliep stroever, het verdriet stond in haar ogen te lezen. Wij vonden het op dit moment opportuun om A. door te verwijzen naar een DGGZ. Ze ging gretig op dit aanbod in. Wij konden de zaak hierdoor vanop een afstand volgen en waar nodig A. ondersteunen voor haar geleverde inzet. De begeleiding verliep optimaal. Zelfs A.'s ouders werden door de therapeute actief ingeschakeld, wat heilzaam werkte. Daarnaast stimuleerden wij haar om een opleiding horeca voor laaggeschoolden te volgen. Ze bracht deze opleiding tot een goed einde en vond werk. Haar zelfvertrouwen groeide zienderogen. Het contact met de kinderen werd moeizaam hersteld. Wij moesten hiervoor alle

betrokken partijen (MPI, jeugdrechtbank, therapeute A., therapeute kinderen) rond de tafel krijgen. Jammer genoeg konden wij de vader van de kinderen niet bereiken, waardoor hij bleef tegenwerken.

A. bleef in het VOC tot na de rechtszaak. Ze kreeg een voorwaardelijke straf, met een probatiemaatregel. De probatie-assistent werd bij de moeizame bezoeksregeling betrokken. Hij werkte hier actief aan mee, gezien jeugdrechtbank en MPI de zaak probeerden passief tegen te werken. Op A.'s vraag naar permanente ondersteuning verwezen we A. na de uitspraak door naar een VOC-Dienst Begeleid Wonen. Wij verruimden A.'s omgevingsnetwerk met mensen die haar daadwerkelijk steunen. Zo krijgt ze van een aantal mensen de broodnodige erkenning voor haar inzet. Het contact met de kinderen verloopt van langsom vlotter. Ze heeft nu werk en woont zelfstandig voor de eerste maal in haar leven. De therapeutische hulp kan na anderhalf jaar worden afgebouwd, gezien ze de nodige steun vindt binnen het Begeleid Wonen en bij haar familieleden. Door de regelmatige bezoeken van A. aan haar kinderen wordt de vroegere vertrouwensband langzamerhand heropgebouwd. Bovendien kunnen de kinderen openlijk loyaal blijven aan hun moeder én aan hun vader. Want het meest dramatische aan incest is niet zozeer het seksueel misbruik op zich, maar vooral het verlies van vertrouwen op jonge leeftijd. Wij doorbraken daarmee een vicieuze cirkel.

A. kreeg meer vat op haar eigen functioneren. Zelfs het alcoholmisbruik stopte.

De enig mogelijke weg.

Deze vorm van begeleiding vraagt een andere kijk op hulpverleners en veel doorzettingsvermogen van hulpverlener en cliënt. Het voorlopige eindresultaat gaf alle partijen voldoening. Ook de vader van de kinderen wordt nu via de jeugdrechtbank bij de zaak betrokken. Wij hopen dat A.'s ex-bijzit ook geholpen wordt, want dat lag niet binnen ons bereik. Deze hulp is nodig want een pleger van (seksueel) geweld schreeuwt om aandacht en erkenning. Vanuit deze vaststelling en het sterke geloof dat kinderen recht hebben op beide ouders (zowel vader als moeder), betrekken wij voortaan systematisch ook de vader en ex-partner van onze residenten bij de begeleiding.

Björn (4 j.) formuleerde het prachtig in het bijzijn van zijn moeder: "Anne, nu ben JIJ wel blij hé, dat ik op bezoek was bij mijn papa". Een prachtig staaltje van loyaliteit aan beide ouders. Zo'n uitspraak sterkt ons in het vertrouwen om de gevolgde weg verder te blijven bewandelen. Ter verduidelijking: in OAZE werken er momenteel 2 voltijdse en 1 halftijdse kracht. Gebrek aan vrouwkracht is dus geen excuus om een dergelijke begeleidingsvorm niet op te starten!

Laat het ons als oproep daarom zo zeggen: "Het kind kan uit het (gedeeltelijke) gezin geplaatst worden, het (gedeeltelijke) gezin nooit uit het kind".

Een theoretisch referentiekader.

Bovenstaande werkervaringen zijn een goed aangrijpingspunt voor enkele verruimende, theoretische reflecties. In de loop der tijden heeft onze kennis over de mens zich steeds verder uitgebreid. Er ontstonden nieuwe mensbeelden en daaraan gekoppeld nieuwe hulpverleningsmodellen om het leed tussen de mensen te verzachten. Al deze hulpverleningsmodellen van verschillende pluimages hebben een aantal eigenschappen gemeen: een onbaatzuchtige vertrouwensrelatie, respect en aanvaarding van de cliënt, een eigen analyse van de hulpverlener volgens een eigen referentiekader, het systematisch inzicht van de hulpverlener dat hoop en verwachting wekt bij de cliënt, begeleiding naar zelfwerkzaamheid en zelfredzaamheid.

Naast deze algemene eigenschappen heeft toch elk hulpverleningsmodel zijn eigen specificiteit. Elk model richt zich op bepaalde aspecten van de werkelijkheid van de mens en wil die in zijn praktijk integreren. De contextuele hulpverlening erkent deze eigenschappen en onderscheidt vier existentiële dimensies in de relationele werkelijkheid van ieder persoon. (zie tekst Paul Heyndrickx – Alert nr. 33) De drie casussen in vorige artikels hebben dit gedachtengoed ruim geïllustreerd. Met deze bijdrage wil ik de nadruk leggen op de interventies die onlosmakelijk verbonden zijn met de uitgangspunten van dit gedachtengoed. Reflecterend op deze casussen poog ik de contextuele interventies te beschrijven.

Typische contextuele interventies.

De contextuele hulpverlener ziet de persoon niet los van zijn existentiële relaties. Hij (zij) zal in elk verhaal van de cliënt luisteren naar zijn/haar verbondenheid met de vader of moeder of de grootouders of broers of zussen. In het hoofd en het hart van de contextuele hulpverlener is plaats voor allen die met de cliënt verbonden zijn, waren en zullen zijn. Vanuit deze overtuiging zal de hulpverlener nooit partij kiezen voor zijn cliënt alleen maar voor alle personen in die situatie. Of de anderen dan fysiek aanwezig zijn, is van ondergeschikt belang. Herinner u de situatie van A. Van bij het begin probeerden de hulpverleners om achter ieder betrokken persoon in dit verhaal te gaan staan.

De contextuele hulpverlener maakt een contract met alle betrokkenen en draagt zorg voor ieder die erbij betrokken is. Deze houding noemt Nagy de "meerzijdige partijdigheid" en die moet de grondslag worden van elk therapeutisch handelen. De cliënt die zeer gevoelig is voor deze houding ervaart gauw deze zorg van de hulpverlener. Sommigen ontvangen deze zorg met ontroering en er ontstaat een zekere rust dat ze loyaal kunnen blijven aan hun verbondenheden. Voor anderen is het opgedane leed te groot en bestaat er ogenschijnlijk slechts verwerping. Hier zal timing belangrijk zijn. In het hoofd en het hart van de hulpverlener is plaats voor allen die door de therapie beïnvloed worden.

De veelzijdige partijdigheid veronderstelt dat men voldoende soepel is in zijn denken om de situatie van verschillende kanten te kunnen bekijken. De techniek veronderstelt ook dat de hulpverlener emotioneel open is voor alle kanten. Mocht de hulpverlener A. beleven als een 'duivelse moeder' dan kon zij niet open zijn voor de anderen in dit verhaal. Dan kon zij het niet opbrengen de menselijkheid in deze vrouw te ontdekken en was de kans groot dat zij partij zou kiezen voor de kinderen. Door met haar eigen weerstand om te kunnen kan de hulpverlener nu openheid krijgen voor die vrouw zelf. Om haar verhaal te ontvangen, om de feiten niet te minimaliseren en om te horen hoe zij, als kind door haar vader, misbruikt werd én hoe zij uit zorg voor moeder dit geheim bewaart. Deze openheid voor alle kanten geeft de hulpverlener de kans te zoeken waar de breuken liggen op de balans. Via vragen en doorvragen kan de cliënt zijn verhaal, zijn inzet, zijn verdiensten en claims vertellen.

Dit gebeurt niet voor één persoon, maar achtereenvolgens, in één of meer sessies, voor alle betrokkenen. Dit helpt de personen om zichzelf én anderen beter te zien, te waarderen en af te bakenen. De veelzijdige partijdigheid beschermt de hulpverlener ook om vader- of moederrol over te nemen. De hulpverlener gaat voortdurend op zoek naar iemand of ervaringen in de context die iets positiefs kunnen zeggen of doen. Het is een zoeken naar natuurlijke hulpbronnen: "Hoe heb je geprobeerd een goede moeder te zijn?" "Waar heb jij gegeven aan je kinderen?" In die momenten van ontmoeten, van geven en ontvangen, liggen de hulpbronnen. Het erkennen van dit geven leidt tot winst. Het geven van erkenning hoort bij de 'onpartijdige hulpverlener', als persoon die voor de humaniteit staat.

De toverkracht van erkenning.

Het verhaal van D. (Alert nr. 33) toont dat levensgroot. Zijn ouders 'moesten hem niet hebben' en bij elke vraag van de begeleider naar zijn gezin van herkomst antwoordde hij steevast "Het interesseert me niet". Ontelbare keren stond de begeleider op een afspraak voor zijn deur. Hij wees de begeleider af die wel interesse had voor hem. Zou de begeleider het volhouden te komen? De begeleider die voldoende zicht had op het verleden van D. kon zijn afwezigheid zien als het destructief recht waarop Danny leunde. Het steeds teruggaan naar de afspraak was van de begeleider een erkennen van het onrecht dat hem aangedaan was, van zijn verschrikkelijk leed om door zijn ouders verworpen te zijn. Tegelijkertijd probeert de hulpverlener D. te erkennen als een persoon die de moeite waard is om een afspraak mee te maken en om zorg aan te geven.

Dit geven van erkenning werd niet besproken met D. Toch brengen deze erkenning door de begeleider de verstoorde balans in beweging. U die het verhaal las heeft gemerkt hoe deze moeizame start, gekenmerkt door wantrouwen, een begeleiding werd, waarin vertrouwen en verbondenheid groeiden. De begeleider heeft hier ruim gebruik van gemaakt om de persoon te

erkennen op zijn opgedane leed in zijn existentiële relaties. Daarnaast heeft de begeleider hem erkend in zijn geven aan zijn zus, z'n halfbroer ... Hij hoopte dat hij nu zijn eigen leven de moeite waard zou vinden om het te structureren. Het geven van erkenning in woorden en daden, het geven van erkenning zowel op het leed als op de inzet van de personen als op hetgeen er tussen mensen gebeurt, ... het werkt als een toverkracht in de verhoudingen.

Herstelbeweging.

Een andere contextuele interventie is het verwachten van actie. Het is de daad die de balans van geven en nemen in beweging brengt, niets anders. Intenties, bedoelingen en gevoelens zijn belangrijk voor het hulpverleningsproces, maar reiken niet tot in de existentie. De daad, de gepaste zorg, doet dit wel. In de gesprekken en in de dienstverlening van bed, bad en brood is de voortdurende volgehouden verwachting van actie aanwezig. Het is door het opnemen van klusjes in het onthaalhuis dat J. (Alert nr. 34) daadwerkelijk verantwoordelijkheid opneemt. "Bed, bad, brood" geven betekent: "Je bent de moeite waard om voor te zorgen". Als tegenprestatie draait Johnny goed mee in het onthaalhuis... hij verdient recht om er te zijn: om iemand te zijn. Het is de actie die hem helpt in dit proces van zelfwaardering en verwerven van vrijheid. Het is duidelijk dat zo'n proces timing vraagt. Het ware zinloos een 'thuisloze' meteen te verwijzen naar zijn existentiële relaties. Precies omdat daar zoveel breuken zijn vinden ze geen onderdak bij familie en komen ze in een tehuis terecht. Het is pas na hun veel erkenning gegeven te hebben op het onrecht dat hun aangedaan is dat er een openheid groeit naar een familieverband. En... het is belangrijk te wachten tot de cliënt er aan toe is om een actie te ondernemen, een nieuwe poging om relaties op te bouwen.

Vandaar dat deze actie een ernstige voorbereiding vraagt en in de begeleiding wordt besproken: op de voorziene moeilijkheden, op de communicatie mogelijkheid van de cliënt, op zijn draagkracht en op de destructieve elementen die kunnen spelen. De contextuele hulpverlening werkt met de dynamische verbondenheid van de persoon in zijn existentiële relaties. De tussenkomsten van de hulpverlener zijn gericht op de balans van geven en ontvangen van de cliënt, wetend dat het leven van thuislozen is gekenmerkt door breuken. Conflicten en breuken op hun balans van geven en ontvangen in hun familie, in hun woonomgeving en op hun werk. Het werken aan herstel van hun zelfwaarde en hun netwerk is prioritair. Het herstel van de contacten met het thuismilieu is helpend. Juist daar zijn ze meestal geschokt in hun vertrouwen en hun inzet. Als daar herstelbewegingen kunnen op gang komen, verwerft de cliënt meer inzicht in wat hij doet en gedaan heeft, welke schade hij opgelopen heeft en wat hij van anderen gekregen heeft. Misschien leert hij op die manier ook zien welke lasten de anderen dragen. Ook dat proces werkt helend.

Hiermee sluiten we de reeks artikelen over contextuele hulpverlening af.

Een sociaal antwoord op de culturele aspecten van sociale uitsluiting

In hun moeizame tocht naar een decreet dat rechts- én bestaanszekerheid biedt aan de sociale werkplaatsen, organiseerde het Samenwerkingsverband Sociale Werkplaatsen (SSW) een druk bijgewoonde studiedag "Tussen droom en WERKelijkheid" (oktober '95). Er werd een stand van zaken gemaakt over de organisatieontwikkeling en het "maatwerk" van de werkplaatsen voor hun met uitsluiting bedreigde doelgroep. Eén van de zeer gewaardeerde referaathouders was prof. Danny Wildemeersch. Hij pleitte voor "sociaal leren" als antwoord op de harde mechanismen van sociale uitsluiting. Vanuit zijn onderzoekswerk - o.m. in de sociale werkplaatsen van Leuven en Brussel - ontwikkelde hij zijn ideeën over de culturele aspecten van uitsluiting en over het spanningsveld tussen het werken aan de kwalificatie en de identiteitsontwikkeling van de doelgroepwerknemers. Hij reikt meteen ook een concept van sociaal leren aan, dat inspiratie kan bieden voor een aangepaste methodiekontwikkeling in diverse werksoorten. Alert publiceert dit pleidooi als aanzet tot verdere reflectie en discussie.

Van moraliseren naar kwalificeren.

De doelgroepen waarmee in sociale werkplaatsen wordt gewerkt, worden permanent bedreigd met sociale uitsluitingsmechanismen, sociale achterstelling, kansarmoede, om maar enkele etiketten te gebruiken die hiervoor werden bedacht. In veel gevallen kan dit aangetoond worden op basis van een aantal materiële karakteristieken.

We weten dat die mensen zonder werk een lager inkomen hebben, hierdoor slecht gehuisvest zijn, enz. Ik ga daar niet verder op in, dat is voldoende gekend.

Ik wil het vooral hebben over de culturele uitsluitingsmechanismen, over de marginalisering van die doelgroepen. Door het beeld dat over die groepen maatschappelijk wordt opgehangen, ontwikkelt zich een zelfbeeld dat die groep zich ook zelf aanmeet.

Vroeger, bij het ontstaan van het welzijnswerk, in de periode van de 19de eeuw en in de eerste helft van de 20ste eeuw, werd welzijnswerk dikwijls gebruikt als instrument om afwijkend gedrag bij te werken of om afwijkend gedrag te voorkomen.

Een karakteristiek van welzijnswerk, vanuit beleidsstandpunt en vanuit agogisch handelen, was dat mensen vanuit een moraliserende benadering werden behandeld.

Vandaag kan men vaststellen dat er een verschuiving aan de gang is. Nu wordt de achterstelling en de tekortschietsing van de doelgroep geproblematiseerd in termen van het tekortschietsen op de arbeidsmarkt, het onvoldoende gekwalificeerd zijn voor de arbeidsmarkt. Er is een verschuiving aan de gang in de strategieën van het agogisch handelen van moraliseren naar kwalificeren. Mensen moeten gekwalificeerd worden opdat ze maximaal maatschappelijk kunnen participeren.

Prof. Danny Wildemeersch, Katholieke Universiteit van Nijmegen.